

AY GECENİN KARANLIĞINDA DOĞAR!..

Münir Aktolga

Eylül 2020

(Yayına hazırladığım ikinci kitap -“Öğrenme” üzerine olan- henüz daha yayınlanmadı, bekliyorum; ama ben bu arada üçüncü kitabı da yayına hazırlamaya başladım!.. Aşağıdaki makale “Herşeyin Teorisi” başlıklı bu çalışmadan... Türkiye’de ve bütün dünyada insanlar nelerle boğuşuyorlar, sen “Herşeyin Teorisi”nden bahsediyorsun, bu ne iştir diye düşünebilirsiniz, ama unutmayın “ay gecenin karanlığında doğar”!..)

PLAN, PROGRAM, ROBOTİK VE EVRİM!..

Plan nedir, neden plan yapılır?..

Plan, belirli bir amaca ulaşmak için yapılır! Söz konusu planı hayata geçirme işlemine ise “problem çözmek” diyoruz. O halde amaç daima, problem çözmek, objeyle-çevreyle etkileşerek, değiştirirken değişerek amaca ulaşmaktır!.. Bilişsel yaşamın özü budur. Bilişsel anlamda bilinçli var olmanın anlamı budur. Bu durumda ancak, bir problemi çözmek için belirli bir plan dahilinde çaba sarfettiğiniz sürece, çaba sarfederken var olursunuz. Amaca ulaştığınız an ise, “siz” artık yol boyunca oluşarak “amaca ulaşmak için çaba sarfeden” instanz olmaktan çıkarsınız. Yeni bir hedefle birlikte yeni bir kimlik de oluşmaya başlar o an ve başka bir düzeyde süreç tekrarlanır...

Program nedir peki?

Program, bir amaca ulaşmak için birbiri ardı sıra yapılması gereken işlerin toplamıdır, listesidir. Ama o da kendi içinde birçok ara aşamalardan oluşur. Her ara aşamanın da kendine göre bir hedefi, amacı vardır. Plan yapıp, problem çözerek tek tek bu ara aşamalardan geçilip ana hedefe ulaşmaya çalışılır...

Yola çıkıldığı o ilk “an”dan itibaren, hedefe varıncaya kadar, sürecin her aşamasında özgül biçimlerde ortaya çıkan nefis, izafi yapısıyla, objeyle birlikte, sürece damgasını vuran başlıca unsur olur. Ne değişmeyen, sürecin başından beri mutlak, kazık gibi duran bir benlik vardır gerçek hayatta, ne de, hep aynı şekilde tekrarlanan mekanik programlar. Aynı yollardan bir kere daha geçmenin mümkün olmadığı bir süreçte, her program bir kere uygulanacak şekilde yapılır ve kendi içinde, amaca varıldığı an doğacak yeni sürece ilişkin yeni dinamikleri üretir. Doğal gelişmenin, evrim sürecinin yasası budur...

Mekanik bir süreç ise buna benzemez!..

Bir bilgisayar programı genel bir çerçevedir ve kendiliğinden değişmez. Bir robot, ancak bu programın içinde kalarak faaliyet gösterebilir. Evet, benzer süreçleri “öğrenerek” bu çerçeveyi niceliksel anlamda genişletebilir de, ama hiç bir zaman onun yerine -niteliksel olarak ondan daha farklı- başka bir program yapamaz. Yani yaratıcı (kreatif) olamaz. **Çünkü onun objeyle-çevreyle etkileşen, değiştirirken değişen, kendine özgü bir benliği-self yoktur. Robot, objeyle etkileşirken, objeyle etkileşen aslında insandır. Çünkü o an robot insanın bir uzantısından ibarettir.**

Yaratıcılığın özünde yaşamı devam ettirme süreci vardır demiştik ki, bu da, “uyum” zorunluluğuyla, çevrenin karşısında her an ölüp ölüp dirilen (her an yeniden yaratılan) bir nefse birlikte gerçekleşir. Kendi kendini üretmek, sürecin tabii bir sonucudur. Objenin-çevrenin karşısında var olmak için çaba sarfederken, aynı zamanda otomatikman kendini de yeniden üretirsin, yaratırsın. Bir robot ise hiçbir zaman böyle bir çaba -yaşamı devam ettirme çabası- içinde olmaz, olamaz. O sadece, kendisine yüklenen programı yerine getiren mekanik bir sistemdir, bir makinedir, insanın uzuvlarının bir uzantısıdır o kadar...

Gerçek yaşam sürecinde programlar potansiyel olarak gerçekleşme olanağı bulunan ihtimallerden oluşur. Yani hayata yön veren, geleceği yöneten, her şeyin önceden belli olduğu, içinde saklı olduğu programlar yoktur gerçek hayatta. Doğrudur, daima gerçekleşmesini istediğimiz programları yaparak yola çıkarız, ama hayat öyle her istediğinin otomatikman gerçekleşeceği mekanik bir süreç değildir! Yol boyunca, çevreyle ilişkilere bağlı olarak yeni problemler ortaya çıkar ve biz de feedback yaparak ihtimal dahilinde olan şeyler arasından mümkün olan üzerinde karar kılarak onu gerçekleştirmeye çalışırız.

Örneğin, ölçme işlemine başlamadan önce, bir elektronun ölçü değerlerine dayanan objektif varlığı hakkında kesin olarak hiçbir şey bilemeyiz. Sadece muhtemel değerlere ilişkin tahminler yapabiliriz. Ya da, annenin ve babanın üreme hücrelerinin etkileşmeleri sonucunda ortaya çıkacak sonucu, zigot'un DNA yapısını önceden bilemeyiz!.. Çünkü bu, etkileşme anında gerçekleşecektir. Gerçek yaşam, mutlak gerçeklikler olarak önceden var olan objeler arasındaki bir ilişki-etkileşme değildir! Gerçek hayatta etkileşirken var olunur. Her an, her ilişki içinde yeniden yaratılırsın gerçek yaşamda...

Ama insan, günlük hayatın akışı içinde, sübjektif olarak, hayatı mekanikleştirerek yaşar! Daha başka bir deyişle, bir ipek böceği gibi yaşarız genellikle! Hep bir koza öreriz etrafımıza! Onun içinde, kendimize bir dünya kurarız! Sonra da bu kozayı delerek uçup gitmeye çalışırız! Fakat, her defasında başka bir kozanın içinde buluruz kendimizi! Ve bu böyle gider.

Evrim süreci, hep bu türden aşamalarla doludur. İnsan söz konusu olunca, bu koza tabii hep duygusal sübjektif yapılarıyla birlikte oluşuyor. İşte o, “inançlarımız”, “ideolojilerimiz”, “dünyaya bakış açılarımız”, bunlar hep bu türden oluşumlardır. Evrim sürecinin her aşamasında, o anki toplumsal ve bireysel kimliğimizi, çıkarlarımızı temel alan koordinat sistemlerine (KS) 'lerine göre değerlendiririz. “Dünya görüşlerimiz”, toplumsal ve bireysel çıkarlarımızın sistematik bir toplamıdır. Üstelik bunlara “bilimsel” de deriz hep! Çünkü, bilgiye ve bilime sahip çıkarak, onu da kendi çıkarlarımız için yorumlar ve kullanırız.

İnsanlar, “üretim faaliyeti” içinde -doğayla etkileşme sürecinde- kendilerine yardımcı olması için hep “üretim araçları” adı verilen aletler geliştirmişlerdir. Bilgisayar programları, ya da robotlar da, son tahlilde, bu türden üretim araçlarıdır. İnsanın beyninin ve motor sistemi olarak organlarının uzantılarıdır bunlar. Bir A-B sistemi olarak, beyin ve organlardan oluşan insan gelişirken, hem bilgi üreterek beyniyle, hem de organlarının uzantısı olan aletlerle birlikte gelişir...

Ancak, bu sürecin içinde üretici güç daima doğa ve insandır. Bir an için doğayı bir yana bırakırsak, geriye, beyin ve organlarıyla, üretim araçlarıyla birlikte, bütün bunların toplamı olarak insan kalır. İnsanların kendi aralarında kurdukları üretim ilişkilerinin belirlediği toplumsal yapılar da, son tahlilde, üretici güçlerdeki -insan ve doğa- bu gelişmenin belirli aşamalarına denk düşerler.

Peki, bugün bu sürecin neresindeyiz? Önce bir alıntı yapmak istiyorum. Sorunun cevabı bunun arkasından gelecek:

“Nasıl ki, sürüngenler içgüdüleri tarafından yönetilirler, bunun gibi, birinci nesil robotları da sadece, eksplisit olarak nasıl programlanmışlarsa onları yapabilecek yeteneklere sahip olurlar... İkinci nesilden evrensel robotlar ise, 100 000 MIPS’lik¹ zeka ile bir fare düzeyine çıkarlar. Birinci nesilden farklı olarak, bunlarda uyum ve öğrenme yetenekleri bulunur... Üçüncü nesil robotları 5 million MIPS’lik zeka ile bir maymunun düzeyine erişirler. Daha hızlı öğrenme, basit de olsa, plan yaparak bunları uygulama yetenekleri gelişmiştir... 100 milyon MIPS’lik zeka düzeyleriyle dördüncü nesil robotları, insanlar gibi soyutlama ve genelleme yeteneklerine kavuşacaklardır... Şuna inanıyorum ki, bu robotlar hem zihinsel, hem de fiziksel olarak hayatın her alanında insanlara yetişeceklerdir.

Böyle bir gelişme, tabii içinde yaşadığımız toplumu da temellerinden değiştirecektir. Sahibi olmayan, içinde işçilerin yerine robotların çalıştığı, insanların sadece karmaşık kurallarla ve yönetim sorunlarıyla ilgilendiği, ama bugünkü anlamıyla çalışmanın olmadığı firmalar düşününüz. İnsanların, bugün birçok zengin veya emeklinin yaptığı gibi, günlerini sosyal ve kültürel faaliyetlerle değerlendirdikleri bir toplum düşününüz. Bu gidişle, 2050 yılında, yapay zekanın insanları geride bırakacağını söyleyebiliriz.”²

Sınıflı toplumlar sürecinin yok olduğu, geleceğin “bilgi toplumu” çok güzel anlatılıyor burada. Yazara göre, geleceğin bilgi toplumu artık bugünkü gibi kapitalist bir toplum değildir. Burjuvazinin yerini bilginin, beyin gücünün, işçi sınıfının yerini de robotların aldığı bambaşka bir toplumdur o!.. Onbinlerce yıl ilkel bir sınıfsızlık içinde yaşayarak gelişen insanlık, daha sonra içine girdiği sınıflı toplumlar sürecini geride bırakmaya hazırlanırken ortaya çıkmaya başlayan bilgi toplumu, insanlığın evrimi sürecinde, sınıflı toplumların en son biçimi olan kapitalist toplumun yerini alan, modern anlamda bir sınıfsız toplum olacaktır...

Bazı “bilim insanlarıyla”, kendilerini kapitalizmin savunuculuğuna adanmış bazı burjuva ideologları bilgi toplumunu bir kapitalist cenneti olarak tanımlamaya çalışıyorlar! İşçilerin yaptıkları işi robotlar yapmaya başlayınca maliyetlerin düşeceğini, kâr oranının artacağını söylüyorlar!..

İlk bakışta sanki doğru gibi!! Ne grev var, ne sınıf mücadelesi, oh ne güzel!! Ama nedense, işçi olmadan işveren olur mu diye sormak bunların akıllarına hiç gelmiyor! Çünkü, kapitalist üretimin özü kârdır. Kârın ise bir ucu gelir artı değere dayanır. Ancak, işçi olmayınca artı değer de olmaz! Yoksa, kapitalistler işçi olmayınca işçiye ödeyecekleri ücretten kurtulacaklarını mı düşünüyorlar dersiniz! Peki o zaman, insanlar neyle satın alacaklar robotların ürettiği o malları? Yoksa, herkes-işçiler yan gelip yatarken, bir tek kapitalistler ve robotlar mı çalışacaklar onları beslemek için!! Görüyorsunuz, neresinden tutsanız mızrak çuvala sığmıyor! Bilgi toplumu, niteliksel olarak farklı bir toplum biçimi olacaktır. Burjuvazinin yerini beyin gücünün, işçi sınıfının yerini de robotların aldığı modern komünal bir toplumdur o...

İNSAN, NEREYE?..

İnsan bir geçiş süreci yaratığıdır. Hayvandan “bilinçli doğaya” geçiş aralığıdır. O, duygusal-reaksiyoner varlığıyla bir hayvan, bununla iç içe, aynı binanın üst

¹ Moravec, H. Spektrum der Wissenschaft. Spezial, Nr. 01/2000: “Forschung im 21. Jahrhundert”; article: “Die Roboter werden uns überholen”. (Bu makalenin yirmi yıl önce yayınlanmış olduğunun altını çizmek istiyorum!..)

² a.g.e.

katı gibi bunun üstünde yükselen, bilgi üreten yanıyla da bilinçli doğadır.³ Bu iki süreç, etle tırnak gibidir insanda. Ata binmiş bir jokeye de benzetebiliriz onu. Daha başka bir deyişle insan, kendi biyolojik-vücut atının dizginlerini elinde tutan, onu yöneten binici gibidir!..

İyi bir jokey, ancak gelişmiş, güçlü, iyi bir atla birlikte başarılı olabilir. Bu yüzden, bilinçli doğanın ortaya çıkabilmesi, doğanın kendi bilincini üretebilmesi için, hayvanlık halini temsil eden benliğin (nefsin) gelişmesi gerekiyordu. Ama bu “gelişme”, aynı zamanda insanı en tehlikeli hayvan da yapar. Çünkü, bu süre boyunca, bilinçli doğanın bilgi üretim mekanizması (“cognitive” mekanizma) insanın içindeki hayvanın da elinin altındadır. Ve o, bunu kolayca kendisi için bir araç olarak da kullanabilir, kullanıyor da zaten!..

Evet, işin ilginç yanı da burada! Bu müthiş yaratık, bu en tehlikeli hayvan, gelişip güçlendikçe, ihtiyaçları, istekleri mevcut sınırları zorladıkça, onun daha ileri yaşam düzeyine ulaşma arzusu, güdüsü bilgi üretme sürecini de geliştiriyor. Elinde tuttuğu bilgi üretme mekanizmasıyla kendi dışındaki objelerle etkileşerek yeni bilgiler üreten ve bu bilgileri kendisi için kullanarak gelişen nefis, giderekten kendini de bir obje olarak düşünüp ele almaya, kendini tanımaya, kendi bilgisini de yaratmaya başlıyor. Müthiş bir şey!

Kendini bilmek (nefsini bilmek) ne demektir?..

Kendi varlığını bir obje olarak tasavvur ederek onun nöronal modelini oluşturabilmek ve sonra da bununla etkileşerek bilgi üretebilmek demektir. Sonuç? “Nefsini bilen Rabbini bilir” demiş atalarımız! Yani, kendini bilen, kendi varlığındaki yokluğu, sıfır noktasını bilir demektir bu...

Çalışma belleği’ndeki o müthiş tarihi anı düşününüz! Objeye “sizsiniz”! Hafızanızdan kendinize ait bütün o otobiyografik bilgileri de indirmişsiniz aşağıya, ve “siz”, yani sizin organizmanızın temsilcisi olan instanz-nefsiniz kendi kendisiyle ikinci etkileşmeye giriyor! Sonuç, kendini bilmektir! İşte o an nefis (“self”) “kendi varlığında yok olur”. Evrensel bilginin, bilincin içinde “yok” olur!..

Doğanın, kendi bilincine vardığı andır o an. O an, insanın bilişsel işlemin dizginlerini kayıtsız şartsız eline alarak bilinçli doğa haline dönüşme anıdır. Etiyle, kemiğiyle, biyolojik varlığıyla organizma gene aynı organizmadır. Gene objenin etkisine karşı reaksiyon modelleri olarak ortaya çıkan bir benlik vardır ortada, ama artık bu sadece sevimli bir ev hayvanı, bir kedi, bir köpek gibidir içimizde! Her an yeniden oluşup, kıpır kıpır içimizde yaşayan, ama aynı anda da o evrensel benliğin içinde eriyerek yok olan bir eski dost!..

Bilişsel benlik, bilgi üretim sürecinin “son durumudur”. Bugün size, “kim üretiyor bilgiyi” diye sorulsa, hemen “ben” diye cevap verirsiniz. Ama, kendini bilerek dizginleri kendi içindeki bilişsel benliğe veren, artık onun yönetimi altında olan “insan” böyle düşünmez, düşünemez!.. Çünkü o artık bilinçli doğadır. Doğanın insanda kendi bilgisini ürettiğini, kendi bilincine vardığını bilmektedir. Kendi varlığında gerçekleşen bu sürecin anlamını, hem hissedip, hem de bildiği için artık bireyselliği kalmaz onun. Evrensel bilincin temsilcisi olmuştur artık o. Her yerdedir! Bazen bir atomun içindedir, bazen bir kuş, bazen de güneş sistemidir. “Beni bende demen bende değilim, bir ben vardır bende benden içeri” diyen bilinçli doğadır!..

Her yerde, ama hiçbir yerde!..

³ Bu „bilinçli doğa“ kavramı bana ait...

Bisiklete binerken, ya da su içerken, aynı anda kalp atışlarınız da devam eder, mideniz, karaciğeriniz, denge organınız faaliyetlerini sürdürürler... Yani organizmanız, aynı anda hem kendi içinde bir A-B sistemi olarak işler, hem de çevreyle, dış dünyayla ilişkilere girerek, başka bir A-B sisteminin içinde, onun bir parçası olarak yer alır, gerçekleşir. Sistemin iç ilişkileri açısından, bu ilişkileri yöneten nöronal kartların olduğu sistem merkezi ve sıfır noktası, aynı anda, çevreyle olan ilişkiler açısından, belirli bir hareket enerjisine sahip olarak gerçekleşen bir merkezi varlığın, nefsin gerçekleşme noktası olur. Sistemin iç yapısı bakımından toplam hareket miktarının sıfır olduğu merkez, aynı anda, çevreye göre, belirli bir hareket enerjisine sahip bir organizmal varlığın gerçekleşme “noktasıdır”...

Şöyle özetleyelim: Her şey kendi içinde bir A-B sistemi mi? Evet! Her A-B sistemi de, sistem merkezindeki sıfır noktasında temsil edilmiyor mu? Evet! Ama aynı anda, bu zemin üzerinde bir de dışa karşı izafi bir “var oluş” süreci oluşuyor! O halde, her şeyin varlığı yokluğunda temsil ediliyor. Her şey, her an hem “yoktur”, hem de “vardır”! Ya da, Yunus gibi ifade edersek: “Beni bende demen bende değilim, bir ben vardır bende benden içeri”! “Nefsini bilen Rabbin bilir” derken ifade edilmek istenen de aynıdır. Buradaki “Rab”, yani “Allah” sıfır noktasıdır. “Her yerde hazır ve nazır olan” , “her şeyin temsilcisi-yaratıcısı olan” nedir? “Bütün varlıkların özü odur” diyorsunuz. “Onun hiç bir şekli şemali, rengi, kalıbı, cinsiyeti yoktur” diyorsunuz. Bütün bunlar sıfır noktasının özellikleri değil midir! Ya, “sıfır noktası” diye bir “nokta”, böyle bir noktayı temsil eden maddi bir gerçeklik? Böyle bir şey de yoktur! Olmayan bir şeye uzay’da bir varlık, bir yer biçilir mi hiç? İşte, her şeyle birlikte “varolan”, varlık içindeki o “yokluğun” esası budur... “Öküz nerde, ormana kaçtı! Orman nerde, yandı bitti kül oldu” işte bütün mesele!..